

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертацію Стрілецької Оксани Василівни на тему «Принцип змагальності в кримінальному процесі: стан, проблеми реалізації, перспективи вдосконалення», подану на здобуття ступеня доктора філософії галузі знань зі спеціальності 081 Право

Вивчення поданої на рецензування дисертації дає підстави стверджувати, що автором проведено ґрунтовний правовий аналіз теми дослідження, яка є актуальною як в теоретичному, так і в прикладному плані, сформульовано низку рекомендацій, пропозицій і висновків, що становлять наукову новизну і можуть слугувати підставою для обговорення.

Ступінь актуальності обраної теми. В умовах формування правової держави європейського зразка одним з найбільш-помітних проявів демократизації діяльності правоохоронних та судових органів стало посилення гарантій дотримання прав і законних інтересів учасників кримінального процесу. В даний час реалізація кримінального процесу в нашій країні загалом відповідає рівню та якості процесуальної діяльності розвинених демократичних держав. Найхарактерніше це проявилось в політиці дотримання принципу змагальності сторін, що втілюється в Україні. Значимість зазначеного принципу в кримінальному процесі зумовлена тим, що він є одним з ефективних правових інструментів забезпечення всебічного та об'єктивного дослідження обставини, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, а також забезпечення рівних можливостей сторін реально володіти процесуальними засобами захисту своїх законних прав та інтересів.

Змагальність визначає «обличчя» всього кримінального процесу, оскільки передбачає таку його побудову, за якої функцію правосуддя, здійснювану тільки судом, відокремлено від функції сторін, що сперечаються перед судом. Це, зі свого боку, надає вироку силу особливої переконливості, підвищує його правову і соціальну значущість. Принцип змагальності реалізується не тільки на судових стадіях. Цілком реально він діє в інших стадіях кримінального процесу. Необхідно лише зазначити, що на стадії досудового розслідування змагальність сторін характеризується низкою обставин, однією з яких є

наявність у посадових осіб, які здійснюють кримінальне провадження, владно-розпорядчих повноважень на відміну від сторони захисту.

Багато положень чинного КПК України сформульовано таким чином, щоб забезпечити неупереджене та повне дослідження обставин справи, а також ухвалення справедливого рішення. Однак, низку норм КПК України, що регламентують процесуальні права та обов'язки осіб, які беруть участь у кримінальному процесі, викладено без урахування гарантії забезпечення принципу змагальності. Зазначені обставини нерідко призводять до ущемлення прав учасників кримінального процесу з боку захисту та необґрунтованого обмеження їхньої можливості відстоювати свої законні інтереси. Так, фактично до теперішнього часу існує невирішена проблема, пов'язана з процесуальними повноваженнями захисника (адвоката) на стадії досудового розслідування. Ці та ін. обставини зумовлюють потребу в глибокому, всебічному, комплексному аналізі та науковому осмисленні правової природи, значення та механізму реалізації принципу змагальності у кримінальному процесі, а також у розробленні науково обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення відповідних норм кримінального процесуального законодавства та практики його застосування.

Актуальність праці підтверджується також і тим, що тема дисертаційного дослідження Стрілецької О.В. узгоджується з положеннями: Плану заходів із виконання обов'язків та зобов'язань України, що випливають з її членства в Раді Європи, затвердженого Указом Президента України від 12.01.2011 р. № 24/2011; Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки, схваленої Указом Президента України від 11.06.2021 р. № 231/2021; Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», схваленої Указом Президента України від 12.01.2015 р. № 5/2015; Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 24.03.2021 р. № 119/2021; Переліку пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 2023 року, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 09.05.2023 р. № 463.

А отже, з огляду на вищезазначене, можемо стверджувати про актуальність обраної дисертантом теми дослідження та її наукову, теоретичну і практичну значимість.

Достовірність та обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Обсяг опрацьованих дисертантом матеріалів свідчить про відносно високий науковий та методичний рівень проведеного дослідження, його ґрунтовність та багатоаспектність, що у значній мірі сприяло змістовності висловлених у роботі наукових положень, висновків, рекомендацій та пропозицій.

Методологічна основа, що використовувалась під час дослідження предмету дисертації, є традиційною для загальної теорії пізнання та доктрини кримінального процесу і сприяла досягненню поставленої мети та завдань.

Результати дисертаційного дослідження видаються достатньо обґрунтованими, з огляду на комплексний характер дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів визначається тим, що дисертація є ґрунтовним дослідженням, присвяченим стану, проблемам реалізації та перспективи вдосконалення змагальності в кримінальному процесі, на підставі якого сформульовано нові наукові положення, висновки та пропозиції.

Ознайомлення із змістом дисертації здобувача дозволяє стверджувати, що визначена у вступі мета успішно досягнута, а поставлені завдання виконані. Це знайшло відображення в основних положеннях роботи, які сформульовані автором особисто і характеризуються визначеною науковою новизною.

У результаті проведеного дослідження сформульовано низку положень та висновків. Положення, що висуваються на захист, вдало структуровані, є новими (оригінальними) або містять значну частку новизни.

Реалізація вказаної наукової новизни відображена у пропозиціях автора щодо вдосконалення законодавства, зокрема автором запропоновано:

– передбачити, що під час розгляду скарги на рішення, дій чи бездіяльність слідчого, прокурора участь в процесі оскарження повинні брали всі зацікавлені сторони;

– закріпити в КПК України форму протоколу для фіксації стороною захисту результатів опитування осіб;

– передбачити відповідальність органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових та фізичних осіб за невиконання клопотань сторони захисту щодо надання необхідних речей та документів;

– доповнити КПК України правилом, поклавши на слідчого, прокурора обов'язок своєчасно повідомити захисника про час і місце проведення слідчої (розшукової) дії, в якій він має право взяти участь;

– наділити адвоката правом на формування дос'є адвоката, складання «висновку захисника» (захисного акту) та направлення їх до суду разом із обвинувальним актом сторони обвинувачення;

– доповнити КПК України нормою, наступного змісту: «сторона обвинувачення має право під час судового розгляду ставити запитання, подавати свої зауваження та заперечення щодо порядку проведення дій, які заносяться до протоколу»;

– поширити обов'язкову участь захисника на кримінальні провадження щодо тяжких злочинів;

– доповнити КПК України нормою, передбачивши обов'язкову участь захисника в рамках апеляційного оскарження з використанням відеоконференції, незалежно від бажання підозрюваного, обвинуваченого, засудженого;

– наділити засудженого, який утримується під вартою та бере участь у суді другої інстанції за допомогою системи відеоконференції, правом на конфіденційність консультації із захисником, а також закріпити обов'язкове надання такому засудженому захисника, який представлятиме його інтереси в залі суду;

– доповнити КПК України правилом, обов'язкової участі в розгляді апеляційної скарги сторони, що ініціювала апеляційне оскарження;

– наділити правом останнього слова особу, яка заперечує проти задоволення апеляційної скарги.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації забезпечується цілісністю дисертаційної роботи, викладений матеріал в якій комплексно розкриває проблематику дослідження.

Роботу характеризує системність підходу до вирішення поставлених завдань, логічна побудова й аналіз причинно-наслідкових зв'язків. Всі підрозділи дисертації логічно й органічно пов'язані між собою, а кожен наступний підрозділ логічно продовжує проведене в попередньому дослідження, поглиблює наукове значення, послідовно розв'язуючи, визначені дисертантом завдання. Схвальної оцінки заслуговує використання Стрілецькою Оксаною Василівною широкої бази літературних джерел, обсяг проаналізованого фактичного матеріалу, нормативно-правових актів та офіційної статистичної інформації за темою дисертаційної роботи.

Висновки та рекомендації, сформульовані здобувачем, є достовірними та мають практичне значення для покращення забезпечення рівних можливостей для сторін кримінального процесу реально володіти процесуальними засобами захисту своїх законних прав та інтересів.

Повнота викладення матеріалів дисертаційного дослідження. Структура дисертації визначена предметом та зумовлена метою і завданням дослідження, відповідає логіці наукового пошуку, і відповідним вимогам.

Дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Дисертаційний матеріал логічно побудовано і викладено відносно виділених автором розділів. Робота написана державною мовою з дотриманням наукового стилю, що оптимально поєднує складові представленою дослідження.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації. Загалом позитивно оцінюючи науково-теоретичну і практичну значимість дисертації Стрілецької О.В., її наукову новизну, можливість використання пропозицій і рекомендацій дисертанта для вдосконалення чинного законодавства та практики його застосування, необхідно відзначити, що вона не позбавлена окремих зауважень, оскільки деякі положення мають спірний характер та

потребують додаткової аргументації в подальших наукових дослідженнях або дискусії під час публічного захисту, зокрема:

1. Підрозділ 1.3. «Зарубіжний досвід законодавчого закріплення змагальності» за своєю суттю і змістом доцільно перенести до третього розділу роботи. Це зумовлено тим, що в даному підпункті вносяться конкретні пропозиції щодо поліпшення реалізації принципу змагальності в кримінальному процесі України, що ґрунтуються на вивченні та аналізі зарубіжного досвіду. Включення цього матеріалу в перший розділ дисертації, присвячений «Методології принципу змагальності...», видається логічно необґрунтованим. Перший розділ спрямований на виклад методологічних засад дослідження, що включають у себе мету, завдання, загальні підходи, положення тощо до вивчення проблеми. Однак, конкретні пропозиції належать до категорії практичних рекомендацій і прогнозів, що є предметом дослідження третього розділу роботи, присвяченого «Перспективам вдосконалення реалізації принципу змагальності...». Перенесення підрозділу 1.3. дало б змогу послідовніше і логічніше вибудувати структуру дисертації, забезпечуючи чіткий поділ методологічних засад дослідження і практичних рекомендацій. Це, зі свого боку, підвищило б наукову цінність роботи, оскільки презентувалося б дослідження як цілісний і системний розгляд проблеми з чітким виокремленням теоретичних і практичних аспектів.

2. З незрозумілих причин фактично не дослідженими залишились питання реалізації принципу змагальності під час підготовчого провадження, виконання вироку, касаційного провадження, провадження у Верховному Суді та провадження за нововиявленими обставинами. Як видається, вивчення зазначених питань дало б можливість більш повно та більш чітко вивчити задекларовану у назві дисертації тему дослідження.

3. На думку рецензента, дисертант не приділив достатньо уваги змісту принципу змагальності з огляду на наявну з цього питання розгалужену практику Європейського суду з прав людини. Робота, як на мене, в цьому разі була б більш інформативною.

4. На думку рецензента, дисертанту доцільно було б звернути увагу на співвідношення перспектив вдосконалення реалізації принципу змагальності в кримінальному процесі з умовами воєнного стану та формувати свої пропозиції враховуючи реалії сьогодення.

5. Об'єкт і предмет дослідження як категорії наукового процесу співвідносяться між собою як загальне і часткове. В об'єкті виділяється та його частина, яка є предметом дослідження. Саме на нього повинна бути спрямована основна увага дисертанта, оскільки предмет дослідження визначає тему дисертації, яка зазначена на титульному аркуші як її назва. Тобто, визначення предмета дослідження (с. 7 дисертації), повинно відповідати назві дисертації.

Поряд з тим, необхідно зазначити, що наведені критичні зауваження і рекомендації стосуються дискусійних питань і загалом не впливають на узагальнену позитивну оцінку дисертації, яка має науково-теоретичне і практичне значення і містить наукові положення, що являють нові підходи до вирішення конкретного наукового завдання і сприяють удосконаленню кримінального процесуального законодавства.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам.

1. Дисертаційна робота Стрілецької Оксани Василівни на тему «Принцип змагальності в кримінальному процесі: стан, проблеми реалізації, перспективи вдосконалення» є завершеною кваліфікаційною працею, в якій отримано нові науково-обґрунтовані результати, що в сукупності розв'язують конкретне наукове завдання, яке має істотне значення для кримінального процесу та вироблення науково обґрунтованих рекомендацій щодо вдосконалення відповідних положень законодавства та практики його застосування.

2. Дисертаційна робота Стрілецької Оксани Василівни на тему «Принцип змагальності в кримінальному процесі: стан, проблеми реалізації, перспективи вдосконалення» за актуальністю, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною значимістю здобутих результатів відповідає спеціальності 081 Право та вимогам «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти

(наукових установах)», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 р. № 261 (із змінами і доповненнями від 3 квітня 2019 р. № 283), Наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами від 12.07.2019 р.) і «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44), а її автор – Стрілецька Оксана Василівна на підставі прилюдного захисту заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент:

Доцент кафедри кримінального права та процесу
Державного податкового університету,
кандидат юридичних наук, доцент

Ігор ГРИЦЮК